

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р на ик. науки Нено Павлов,
Професионално направление 3.8. „Икономика“, Научна специалност
„Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“

Относно: конкурс за заемането на академичната длъжност „професор“ по ПН 3.8. „Икономика“, научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане и риск мениджмънт)“

1. Информация за конкурса

Конкурсът е обявен за нуждите на катедра „Финанси и застраховане“ с решение на Академичния съвет, обнародван в Д.В., бр. 5 от 17.01.2025 г. и в интернет-страницата на Висшето училище по застраховане и финанси ВУЗФ. Участвам в състава на Научното жури по конкурса със Заповед № 151/13.05.2025 г. на Ректора чл. кор. проф. д.ю.н. Борис Велчев. С решение на първото заседание на Научното жури съм определен за външен рецензент по конкурсната процедура.

В обявения конкурс за „професор“ участва единствен кандидат доц. д.н. Ирена Николова Маркова, академичен преподавател в катедра „Финанси и застраховане“ на ВУЗФ.

2. Общо представяне на получените за рецензиране материали

Кандидатът за „професор“ депозира в пълнота **набор от документи** в електронен вариант (повече от 22 бр.) за разглеждане и оценяване по процедурата на конкурса за „професор“, съгласно изискванията на ЗРАСРБ и вътрешния Правилник за заемане на академични длъжности във ВУЗФ. Депозираната научна продукция и официалните конкурсни документи са законосъобразно оформени за вземането на решение по процедурата за избиране на кандидата да заеме по трудово правоотношение длъжността „професор“ във ВУЗФ. По обявения конкурс не съм установил формални пропуски и проблеми със съблюдаването на действащите нормативни академични правила.

3. Обща характеристика на дейността на кандидата

3.1. Кратки биографични данни за кандидата

Доц. д.н. Ирена Маркова е родена в гр. София. Тя е академичен преподавател в катедра „Финанси и застраховане“ на ВУЗФ. Завършва висше образование по специалност „Финанси и кредит“ (1990 г.) в Стопанска академия-Свищов. Притежава образователна и научна степен „доктор“ по икономика от 2000 г. и „доктор на науките“ от 2023 г.

Академичната кариера на кандидата се свързва със заемането последователно на академичните длъжности „асистент“, „старши“, „главен асистент“ и „доцент“ в Стопанска академия - Свищов (1994-2007г.), в УНСС „доцент“ (от 2007 г. до момента) и във ВУЗФ (от 2005 до 2020г. и от 2024 г. до момента).

В хода на своето кариерно развитие доц. Маркова успешно надгражда своя богат академичен и практико-приложен профил чрез дългогодишно участие като редовен член на Академични и Факултетни съвети (2009-2020) в УНСС и ВУЗФ, Декан на

академична програма, член на повече от пет университетски Редакционни колегии на научни списания и учебна литература, член на Професионални организации в областта на образованието, маркетинга и мениджмънта, независим член на Управителния съвет на ЗД „МФГ Инс“ ЕАД от 09.02.2023 г. и Независим член на Надзорния съвет на UBB-MetLife Insurance Company 2012 – 2018), научен секретар на катедра, член на повече от 22 научни журита по академични процедури във висши училища.

Специализира в престижни институции, вкл. за преводач на икономическа литература, вътрешен одитор на системи за качество във висшите училища, участие в конферентни изяви на университети в Швейцария, Франция и Италия, член на програмни и организационни комитети, модератор на научни форуми в страната и др.

Притежава компютърни умения за професионално ползване на работни общофункционални софтуерни продукти, организационни и комуникационни умения, мн. добра чуждоезикова култура по английски, френски и руски език, както и професионална експертиза в областта на оценяването на застрахователни рискове в практиката.

Научните интереси на доц. Маркова са главно в тематичните направления: застрахователен маркетинг и посредничество, здравно застраховане, екологично и морско застраховане, космическо застраховане, контролинг и риск мениджмънт в застраховането.

Кратката биографична справка представя кандидата като **доказан, кариерно изграден и утвърден академичен преподавател с богат опит, ясно изразени научни ориентири и изследователски компетентности в професионалното направление на конкурсната процедура за заемане на длъжността „професор“.**

3.2. Съответствие с националните минималните наукометрични изисквания за участие в конкурса

Депозитаната подробна аналитична информация относно изпълнението на националните минимални наукометрични показатели за съответствието по чл. 29, ал. 1, т. 5 от ЗРАСРБ доказва, че кандидатът доц. д.н Маркова изцяло изпълнява техните изисквания за заемането на желаната университетска длъжност „професор“ във ВУЗФ:

- група „А“ изпълнение – 50 точки при минимум 50 точки;
- група „В“ изпълнение – 100 точки при минимум 100 точки;
- група „Г“ изпълнение – 200 точки при минимум 200 точки;
- група „Д“ изпълнение – 355 точки при минимум 100 точки и
- група „Е“ изпълнение – 165 точки при минимум 100 точки.

От справката се установява най-голямо преизпълнение на минималните изисквания в групата на „Д“ академични показатели.

3.3. Оценка на научната и научно-приложна дейност

В настоящата процедура за „професор“ кандидатът представя **общо 20 публикации** от различни научни жанрове, отговарящи на действащите академични стандарти в училището и страната.

В структурно отношение научната продукция включва: **монографии** – 1 бр. (рецензиран хабилитационен труд) в обем 165 с.; **статия** 1 бр., публикувана в научно

издание, реферирано и индексирено в световноизвестни бази данни; **статии и научни доклади** - 11 бр., публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране.; **студии** – 5 бр. публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране; **академични учебници** – 2 бр. в съавторство, вкл. за обучение по застраховане в средните професионални училища. Представените публикации имат ясни научни и научно-приложни ориентири, свързани с научната специалност на конкурса.

При оценяването на компетентността на кандидата за заемане на длъжността „професор“, съгласно чл. 29, ал. 1, т. 3 от ЗРАСРБ особена тежест се придава на мотографичния труд, респ. на рецензирано публикувано монографично издание.

Считам, че от съдържателна гледна точка, депозираната за целите на конкурса монография **„Космическо застраховане (предизвикателства, практики и решения)“**, С., Изд-тво „Св. Григорий Богослов“, ВУЗФ, С. 2025, с. 165, **е цялостно и завършено интердисциплинарно изследване, посветено на конкретно формулиран икономически значим проблем с научна и научно-приложна актуалност.**

Текстът е в обем на 165 страници, структуриран във Въведение - 6 стр., три тематични глави - 103 стр., базирани на постигнатите резултати в авторовото научно изследване, заключение - 16 стр., приложения – 29 стр., терминологичен речник и обхватна библиография, включваща 85 произведения на кирилица и 31 на латиница.

Хабилитационният труд е резултат на целенасочената работа на автора през последните години по проблемите на космическото застраховане и неговите теоретико-приложни аспекти, подкрепящи опита за изучаване на съвременното пазарно търсене и предлагане на продукти за космическо покритие на рискове на глобалния застрахователен пазар в съвременните условия и среда.

С нужната компетентност и академичен поглед, задълбоченост, теоретична и научно-емпирична аргументираност са формулирани съответните изводи и обобщения, методически и практически решения за повишаване на застрахователното покритие.

Оценявам монографията като задълбочено научно изследване на значението и необходимостта от застрахователна дейност в космическата индустрия, на предизвикателствата пред застрахователния бизнес относно бъдещото развитие на космическото застраховане и презастраховане.

С нужната компетентност и емпирична аргументация, авторът представя конкретните научно-теоретични, методически и практически решения, базирани на смислен научно-изследователски потенциал, публикационна и практико-приложна експертиза на кандидата в областта на космическото застраховане.

В първата глава се анализира законодателната база и регулациите на космическата индустрия в глобален аспект. *Втората глава* е ориентирана към генезиса, профила, значимостта, идентифицирането и оценката на космическите рискове, свързването и интегрирането на застрахователния бизнес в космическата индустрия чрез покритието на космическите рискове.

Третата глава представя възможностите и предизвикателствата пред застрахователите, пред техните стратегически бизнес ориентации към бъдещото развитие на космическото застраховане и презастраховане.

Изследователските *цели и задачи* се изпълняват на основата на проучената специализирана литература в областта на космическото застраховане, теоретико-

методологическата и емпиричната информация за застраховането и презастраховането на космически рискове, съобразена с предварително възприетите ограничителни условия и рамка на монографичното изследване.

Заслужава внимание опитът да се очертае и обоснове потребността и значението на застрахователната дейност за бъдещото развитие на космическата индустрия, да се представят перспективите и изискванията пред застрахователния бизнес относно формирането и реализирането на корпоративните политики, актюерските разчети, ценообразуването и управленските решения в областта на космическото застраховане.

Приносен момент се съдържа в опита за конструиране на общ концептуален модел за формиране и регулиране цената на полиците за застрахователна защита в космическото застраховане, базирани на особеностите и спецификата на космическите рискове, на обектите, субектите и дейностите в съвременната космическа индустрия.

Проведеното специализирано анкетно проучване сред студентите обучавани в ОКС „бакалавър“ и ОКС „магистър“ във ВУЗФ, дава основание и възможности на автора да валидира в определена степен формулираните изследователски тези и подтези, както и да направи заключителни обобщения относно въздействието на космическото застраховане върху корпоративния риск мениджмънт на субектите в космическия сектор. Очакванията са все по-вече космически кораби и сателитни спътници, най-вече в нискоземната орбита да закупуват застраховки, както и все повече застрахователни компании да участват на пазара и предлагат сателитно покритие.

С нужната компетентност и академичен поглед, задълбоченост, теоретична и научно-емпирична аргументираност са формулирани конкретни проблеми и предизвикателства пред застрахователното законодателство и регулациите на застрахователната защита в областта на космическото застраховане, както и пред бъдещата дейност на т. нар. космически застрахователи на пазара на полици.

Депозираните за оценяване други публикации **извън хабилитационния труд**, покриват важни научно-теоретични и приложни аспекти на тематичното направление - *застраховане и риск мениджмънт*, в рамките на научната специалност по конкурса.

На *първо място*, политиките и практиките в областта на икономиката и организацията на космическото застраховане, в контекста на: факторите, възможностите и очакванията за интензифициране на трансформациите в космическата индустрия, вкл. интегрирането на застрахователното покритие на космически рискове в бизнес компаниите; теоретичните и приложните аспекти на застраховането на космически рискове, в търсенето и предлагането на пазарни застрахователни продукти/полици за космическата дейност; особеностите, спецификата и разволивностите на космическите рискове, явяващи се нововъведен обект в застрахователния портфейл на дружествата, под формата на корпоративно управление на космическите рискове;

На *второ място*, поредицата публикации, открояващи и анализиращи проблемите на застрахователната култура на населението, като индикатор на потребителското търсене на застрахователни продукти и развитие на застрахователния бизнес; развитието на здравното застраховане, вкл. и на професионалната отговорност на медицинския персонал; иновирането на средствата, мерките и програмите на маркетинговата политика и стратегия в реализацията на корпоративни решения за развитие на пласментната дейност, като гаранция за поддържане и повишаване

конкурентоспособността и растежа на застрахователните дружества; анализът на проблемите на застраховането на риска „пиратство“ в морското застраховане., неговата същност и особености като застрахователен риск, предлаганите застрахователни продукти на пазара от „морските“ застрахователи за покриване на щетите от риска.

На трето място, публикации представящи дълбочинни анализи на необходимостта от все повече инвестиции в иновативни технологии на застрахователната индустрия, като изкуствен интелект, блокчейн технологии, облачни технологии и анализа на големи данни. Усъвършенстването на застраховането в туристическия сектор на България, предлагайки гъвкави застрахователни услуги и адекватни, конкурентоспособни застрахователни продукти, отговарящи на повишените оценъчни потребителски критерии на пазара, както за туристите, така и за туристическите оператори; доказването на тезата, че ефективният застрахователен мениджмънт в конкурентна среда, все повече зависи от успешното прилагане на оперативния контролинг в структурата на застрахователните дружества.

Оценяваното научно творчество на кандидата се характеризира с доминиращи, респ. над 90% самостоятелни изследвания и издания, като 25% от тях са отпечатани на английски език.

Статиите са публикувани в утвърдени академични списания с репутация, а докладите в конферентни сборници с редакционни колегии, рецензирани и регистрирани в НАЦИД.

По отношение на цитируемостта и разпознаваемостта на кандидата в изследователската общност на страната и чужбина, доц. д.н. Маркова има достатъчно верифицирани цитирания на ниво общо 51 бр. в национални и международни издания, част от които 7 бр. в индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация Skopus, Web of Science и 44 бр. в неререферирани издания с научно рецензиране.

Доц. д.н. Маркова регистрира активно участие като член на работни екипи в реализацията на редица изследователски и образователни проекти, вкл. в областта на икономическото образование във страната, финансирани от различни програми. През последните години е отчетено научно ръководство на **трима докторанти** (от които един чужденец), успешно защитили дисертации и придобили ОНС „доктор“.

Приемам за реалистична, коректно и обективно отразяваща основните изследователски резултати депозираната **Справка за приносите** в цялостната изследователска дейност на кандидата за професор.

Представената аналитична информация за научно-изследователската дейност, включваща разнообразие от научни и научно-приложни трудове е доказателство за авторитетно публично оповестяване от кандидата на изследователските резултати по специалността на конкурса сред научната общност в страната и чужбина. В своята цялост, те **потвърждават изпълнението на изискванията на ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ за заемането на академичната длъжност „професор“ по профила на конкурса.**

Към датата на изготвяне на рецензията не са налични доказателства, за законово установено по определения ред плагиатстване в депозираните научни публикации на кандидата по чл. 29, ал. 1. т. 6 от ЗРАСРБ.

3.4 Оценка на учебно-преподавателската дейност

Учебно-преподавателският опит представя доц. д.н. Маркова като неоспорим и признат академичен автор и лектор на поредица актуални и базови за специалността учебни дисциплини, сред които „Основи на застраховането“, „Застрахователни продукти и застрахователен пазар“, „Вътрешен контрол“, „Приложен застрахователно-регулаторен риск мениджмънт“, „Инвестиционна политика и капиталов мениджмънт на застрахователното дружество“, „Управление на риска“, „Имуществено застраховане“, „Застрахователен маркетинг“, „Презастраховане“, „Контролинг в застраховането“, „Управление на риска в застрахователното дружество“, „Анализ на дейността на застрахователното дружество“ и „Управление на риска и застраховане на културни и художествени ценности“.

Обобщаващата ми оценка е, че с придобитият професионален опит за работа в учебно-преподавателска среда, кандидатът като колегиален университетски преподавател, автор и съавтор на учебници и учебни програми, на лекционни курсове по значителен брой учебни дисциплини, обективно налагащи боравене с богата и актуална научна и емпирична информация, с широкото използване на интерактивни методи, дигитални умения и компетентности в обучението, **напълно отговаря на адекватността, спецификата и изискванията на научната специалност по конкурса** за заемането на академичната длъжност „професор“.

4. Синтезирана оценка на научните и научно-приложни приноси

Конкретните резултати, имащи характер на приноси с научен и практико-приложен характер в научните публикации по конкурсната процедура могат да се резюмират в няколко по-важни направления:

Първо, приложеният логически и интердисциплинарен подход и инструментариум за изследване на теоретико-концептуалните и приложни основи на същността, спецификата и особеностите на развитие на нововъзникващия и разрастващ се сегмент на застрахователния пазар в глобален аспект – космическото застраховане;

Второ, потвърждаването на валидността на авторската теза, че застраховането на космически рискове, като елемент на корпоративния риск мениджмънт влияе за стабилизиране на икономиката на космическата дейност и повишаване на корпоративната сигурност на космическата индустрия.

Трето, лансираната авторова идея за разработването от застрахователните компании на нови по-гъвкави продуктови и пазарни стратегии за задоволяване потребителското търсене на пазара на космическо застраховане чрез нови бизнес модели.

Четвърто, важна стратегическа насоченост съдържа предложението за понататъшно разширяване на застрахователната отговорност в космическата индустрия, вкл. чрез съвременното включване на нови космически технологии в застрахователната защита, както и ускоряването на проникването им в обхвата и потенциала на пазара на личното и имущественото застраховане.

Четвърто, предложените организационни и методически решения за усъвършенстване ценообразуването в застраховането на космически рискове, базирано на обективни количествени и качествени параметри при оценката на риска, пряко влияещи върху разходите за сигурност, гарантирана чрез политиките на застрахователните компании в сектора.

Пето, референцията за изграждането и поддържането на систематично структурирана статистическа база данни за извършването на ефикасни експертни оценки на видовете космически рискове, за определянето и прогнозирането на техния мащаб и вероятностите за разпределение на загубите при проявлението им в космическата индустрия.

Шесто, лансираната работна концепция за необходимостта, значимостта, особеностите и значението на застраховането на риска „пиратска дейност“ в морското застраховане, подкрепена с модел на ценообразуване на застраховката, респ. определянето на размера на застрахователната премия и необходимите проактивни, превантивни политики и мерки за въздействие.

Седмо, предложените организационни и методически решения за по-широко и ефективно прилагане на подхода на контролинга в управленската структура на застрахователните компании, във взаимодействие с другите видове мениджмънт на корпоративно ниво, в среда на дигитални трансформации и приложение на изкуствения интелект в застрахователния бизнес.

5. Основни критични бележки и препоръки към кандидата

В оценяването научно творчество нямам съществени критични бележки, които да променят заключителното положително становище по конкурса. Препоръката ми е кандидатът да продължи и в бъдеще своята успешна академична и приложна дейност в икономиката и мениджмънта на застраховането, вкл. в сегмента космически рискове и застраховки в новата динамична среда на промени, на доминиращата интердисциплинарност и интегриране на цифровите технологии в академичното обучение и изследвания.

Заключение

С настоящата положителна рецензия изразявам категоричната си подкрепа на кандидатурата на доц. д.н. Ирена Николова Маркова да заеме академичната длъжност „професор“ по Професионално направление 3.8. „Икономика“, Научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане и риск мениджмънт)“, Област на висше образование „Социални, стопански и правни науки“ за нуждите на Висшето училище по застраховане и финанси.

София, 13.06.2025 г.

Подпис: /п/.....

,